

Reflexe mimokřesťanských náboženství ve vybraných českých teologických periodických*

Jaroslav Franc

Článek je zaměřen na prezentaci reflexe mimokřesťanských náboženství ve vybraných českých teologických periodických spojených s katolickou tradicí. Cílem textu je především nastínit hlavní dějinný přehled publikovaných prací a také poukázat na hlavní témata, která se v průběhu několika desetiletí ukazovala jako velmi aktuální. Reflexe nových náboženství dnešního světa i tzv. světových náboženství, stejně tak jako dialog s nimi a misijní činnost je výzvou dnešní církvi a teologii, která stojí v kontinuitě tradice. Proto má být článek příspěvkem k odhalení bohatství minulosti a výzvou k budoucím studiím.¹

1. VYMEZENÍ TÉMATU

Existuje-li teologický pluralismus v jednotě víry, potom i reflexe mimokřesťanských náboženství v teologické literatuře má nepochybně mnoho podob.² V teologickém prostředí převládala až do sedmdesátých let 20. století reflexe náboženských tradic v křesťanských církvích v kontextu nauky o spáse. Jacques Dupuis je přesvědčen, že až s publikováním knihy *Teologia delle religioni*³ Vladimíra Boublíka na počátku

* Článek vznikl v rámci řešení projektu Studentské grantové soutěže na Univerzitě Palackého v Olomouci (CMTF_2012_018) v akademickém roce 2012-2013.

¹ „Každé jubileum v církevní historii je připravováno Boží prozřetelností, a to se týká také velkého jubilea roku 2000. Jsme si toho vědomi a s radostí i starostí hledíme na to, co se odehrálo v dějinách lidstva od Kristova narození, a zvláštní pozornost věnujeme tomu, co se událo mezi rokem 1000 a 2000. Nejvíce však sledujeme očima víry toto naše století a zkoumáme nejen svědectví lidských dějin, ale také Boží zásah do lidských záležitostí. Z tohoto hlediska lze říci, že 2. vatikánský koncil je prozřetelnostní událostí, již církev blíže připravila jubileum roku 2000. Byl totiž podobný předchozím koncilům, a zároveň úplně jiný; koncil zcela zaměřený na tajemství církve a Krista, a zároveň otevřený světu.“ JAN PAVEL II., *Tertio millennio adveniente: O přípravě na jubilejní rok 2000: Apoštolský list Jana Pavla II. z 10. listopadu 1994*, Praha: Zvon, 1995, čl. 17–18.

² COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *Pluralismo: Unità della fede e pluralismo teologico*, Dehoniane: Bologna, 1974.

³ Roma: Studium, 1973.

sedmdesátých let došlo k jasnému profilování oboru teologie náboženství.⁴ A k této tezi dodejme, že jeho názor je obecně přijímán, protože Boublíkova kniha je skutečně první, která nese v titulu myšlenku teologie náboženství. Hlavním impulzem k tomuto posunu v katolické církvi byl nepochybně především Druhý vatikánský koncil. Dnes se stále intenzivněji ukazuje, že zvláště deklarace *Nostra aetate* o vztahu církve k mimokřesťanským náboženstvím vznikala sice ve stínu dalších koncilních konstitucí a dekretů, ale její význam a dosah objevujeme až dnes a nacházíme ji v dějinách církve jako text prorocký. Snad jen reflexe nových náboženství v dokumentu chybí.

Jiná podoba reflexe může být nalezena v religionistice, která se také pokouší nalézt své místo vedle teologických kruhů, či přímo uvnitř teologie. Vždyť již Max Müller, zakladatel této moderní vědy, se v úvodu slavných přednášek ke studiu náboženství z roku 1870 vyjádřil, že teologická a filosofická literatura reflektující náboženství je publikována ve velkém množství, a proto i humanitní vědy by měly přispět k tomu to vzepjetí. Jako cíl tohoto nového zkoumání, pokud budou výsledky prezentovány vědecky věcně i citlivě zároveň, vytyčil nejen rozvoj evropského myšlení, ale také nalezení nových perspektiv v křesťanství samotném. Podle něj studium náboženství ve společenských vědách „v nedaleké budoucnosti zažehne v samotném srdci křesťanství svěžího ducha a nový život.“⁵ Max Müller chápal nově vznikající vědu jako obor úzce spojený s teologickým studiem. Religionistika prošla samozřejmě bohatým vývojem a od počátečních pokusů racionálně vysvětlit náboženství se posunula směrem k pozicím chápající a rozumějící vědy, až se dnes snaží prezentovat jako věda interpretační, která je schopna srozumitelně interpretovat náboženský fenomén. Vedle toho již částečně vychladl dlouholetý spor mezi religionistikou na straně jedné a teologií a filosofií náboženství na straně druhé.⁶

Nejprve několik metodologických poznámek. Cílem zkoumání byla odborná periodika vycházející v českém teologickém prostředí. Jmenovitě *Teologické texty* i s jejich samizdatovou etapou, *Communio* jako mezinárodní periodikum vycházející také v českém jazyku, *Studia theologica* a také *Časopis katolického duchovenstva* (ČKD), který patří k prvnímu

⁴ Jacques DUPUIS, *Toward a Christian Theology of Religious Pluralism*, Maryknoll, NY: Orbis, 1997, s. 2–3.

⁵ Max MULLER, *Introduction to the Study of Religion*, London: Longmans Green and co., 1973, s. 9.

⁶ Karel SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*, Svitavy: Trinitas, 2003, s. 14.

pokusy publikovat česky psané teologické texty. Primárním zájmem bylo nalézt v jednotlivých sériích metodologická východiska, na základě kterých byla mimokřesťanská náboženství reflektována od počátku vydávání ČKD do konce roku 2010. Pod pojmem mimokřesťanská náboženství zde rozumíme jak náboženství světová (světově rozšířená), tak i náboženské novotvary označované jako nová náboženská hnutí a někdy také jako sekty.

Reflexe mimokřesťanských náboženství se samozřejmě neomezuje pouze na časopiseckou tvorbu. V českém jazykovém prostředí nacházíme na přelomu 20. a 21. století autory, kteří se snaží téma zpracovávat nově a systematicky. Zde jen pro ilustraci kontextu jmenujme některé. V systematické teologii je to zvláště Ctirad Václav Pospíšil, který během své dlouholeté překladatelské činnosti předložil českému čtenáři dokument Mezinárodní teologické komise *Křesťanství a ostatní náboženství* s hutnou úvodní studií.⁷ Dlouhodobě se tématem zabývá Pavel Ambros a zpracovává jej v dílčích studiích i v ucelených a kontextuálních textech. Křesťanským Východem inspirovaný autor např. ve studii *Křesťanský Východ jako možnost obnovy* reflektuje nová náboženská hnutí na rovině rozvoje osobního příběhu. Rozsahem i tematicky rozsáhlé dílo *Svoboda k alternativám*⁸ reflektuje otázku mimokřesťanských náboženství v kontextu změn v životě moderního člověka, kladoucího důraz na autonomní svobodu. Jmenujme zde také Aleše Opatrného, který se například v útlé knize *Sekty jako pastorační problém i úkol: Orientace v pastorační a některé zkušenosti*⁹ snaží věcně s ohledem na pastorační praxi popsat ukazatele možného směřování pastorační práce v této oblasti. Širokou veřejností i teologickými kruhy nejčtenější z českých teologů je bezpochyby Tomáš Halík. Jeho texty vycházející knižně v esejistické podobě přináší originální pohled na svět mimokřesťanský. Například jeho kniha *Prolínání světů*¹⁰ nabízí vhled do jeho myšlení. Originálním způsobem se pokouší k situaci přistoupit i Karel Skalický, jako jeden z největších současných teologů píšících česky. Mezi studenty teologie jsou známé jeho monografie *Po stopách neznámého Boha a V zápase s posvátnem*,¹¹ kde se pokouší jednak definovat předmět výzkumu v religionistice a také při-

⁷ *Křesťanství a ostatní náboženství: Dokument Mezinárodní teologické komise z roku 1996*, Praha: Krystal OP, 1999, 82 s.

⁸ Pavel AMBROS, *Svoboda k alternativám*, Olomouc: Refugium, 2009.

⁹ Aleš OPATRNÝ, *Sekty jako pastorační problém i úkol: Orientace v pastorační a některé zkušenosti*, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000.

¹⁰ Tomáš HALÍK, *Prolínání světů*, Praha: Lidové noviny, 2011.

¹¹ Karel SKALICKÝ, *V zápase s posvátnem*, Brno: CDK, 2004.

náší hutnou a srozumitelnou paletu metodologických přístupů v tomto oboru. V dalších studiích přináší originální náhled na *revelatio* jako na jednu z hlavních kategorií „v náboženském životě lidstva“, které reflektuje z pohledu katolické teologie se zřetelem k jiným náboženským tradicím.¹² Na jiných místech, jak bude zřejmé níže v textu, reaguje také na téma ateismu, které je v českém prostředí často otevírané a je předmětem mnoha diskuzí.

Těmto velkým postavám současné české teologie však předcházeli mnozí jiní, kteří se ve svém díle zabývali mimkřesťanskými náboženstvími a smělymi pokusy připravovali cestu k systematické reflexi mimokřesťanských náboženství v českém jazyku. Jmenujme jen katolického kněze Josefa Hanuše, který již v roce 1920 vydává systematické pojednání o výzkumu náboženství v religionistice.¹³ Vincenc Pořízka svým nadšením pro hindštinu,¹⁴ urdštinu a sanskrt otevíral cestu zájemcům o indický náboženský svět.¹⁵ Jako posledního jmenujme alespoň Aloise Musila, jehož celoživotní zájem o pouštní náboženství Blízkého východu vyústil v dosud nevydané první česky psané systematické pojednání o islámu a jeho vztazích k židovsko-křesťanské tradici.¹⁶

Zde se pokusíme sledovat reflexi tohoto tématu pouze v publikované časopisecké tvorbě, a to ve vybraných periodících. U každého z časopisů bude představena jejich hlavní charakteristika a následně hlavní obsahové sdělení.¹⁷

2. ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA: TEOLOGIE V ČEŠTINĚ

Nejstarším v tomto výběru je *Časopis katolického duchovenstva*, který vznikl jako místo publikace české nebo alespoň česky psané teologické

¹² Karel SKALICKÝ, „Zjevení a čas,“ *Teologické texty* 15, č. 5 (2004): 6–15 (přetisk z časopisu *Studie*).

¹³ Josef HANUŠ, *Úvod do srovnávací vědy náboženské*, Praha: V. Kotrba, 1920.

¹⁴ Vincent POŘÍZKA, *Hindština – Hindi Language Course*, Praha: SPN, 1963.

¹⁵ Vincenc POŘÍZKA, „Bhagavadgita eiusque doctrina de bhakti,“ in *Acta Academiae Velehradensis XIII*, Olomouc, 1937, s. 27–34.

¹⁶ Alois MUSIL, *Ze světa islámu*, Muzeum Vyškovska ve Vyškově – Archiv Aloise Musila, H 50/2006. V současné době se připravuje vydání Musilova spisu. Srov. Jaroslav FRANC, „Obraz islámu v díle Aloise Musila,“ in *Kontext jako pastorační výzva*, ed. Pavel Ambros, Olomouc: Refugium, 2011, s. 99–152.

¹⁷ Chronologicky řazená rešerše obsahující původní českou tvorbu i zahraniční překladové texty a také recenzní činnost je v archivu autora článku.

literatury.¹⁸ Motiv je pochopitelný, když uvážíme, že datem vzniku časopisu je rok 1828, kdy byla církev v českých zemích odkázána na teologickou produkci v latině a němčině. Původní název *Časopis pro katolické duchovenstvo* (1828–1851) byl po několikaleté pauze ve vydávání pozměněn na *Časopis katolického duchovenstva* (1859–1949). V redakci časopisu se vystřídalo mnoho významných osob, časopis prošel jazykovým vývojem, vycházel s různou periodicitou, ale jednotícím prvkem byla vždy snaha reagovat na dění v církvi doma i ve světě, a to v českém jazyku. Šesté číslo vydané v roce 1948 bylo z důvodu nátlaku státních orgánů dodnes poslední. Je třeba předeslat, že reflexe mimokřesťanských náboženství probíhala v ČKD nejprve v oborech fundamentální teologie, případně filosofie náboženství, a s postupným pronikáním religionistiky do akademického prostředí reaguje teologie stále více na nové poznatky a teorie vzešlé ze společenských věd.

Již v roce 1860 se Matěj Procházka ptá po původu náboženství z pohledu fundamentální teologie;¹⁹ obdobně se k tématu vrací také Eugen Kadeřávek, když se v roce 1877 pokouší vyzdvihnout racionálnost pravého „náboženství křesťanského“, a tedy katolického.²⁰ Stejný autor si o několik let později (1893) klade otázku známek pravého náboženství a vztahuje je přímo na křesťanství.²¹ Ukazuje se tedy na primární zájem autorů o apologii křesťanství, pravého náboženství. Jednotlivá náboženství světa byla reflektována v 19. století jen okrajově, a to jednak v podobě světových náboženství, když byly publikovány recenze nově vydaných knih s etnologickou tematikou obsahující mytologii a náboženské představy,²² ale také v podobě módních proudů v české společnosti, které se tehdy shromažďují pod pojmem spiritismus.²³ Výjimečně jsou mimokřesťanská náboženství zmiňována v souvislosti s upozorněním na aktuální literaturu o spiritismu,²⁴ nebo také přetiskem rozhodnutí Kongregace pro nauku,²⁵ případně analýzou a výkladem tohoto tehdy

¹⁸ AUTOR NEUVEDEN, „Úvod,“ *Časopis pro katolické duchovenstvo* 1, č. 1 (1828): 5–12.

¹⁹ Matěj PROCHÁZKA, „Původ a vznik náboženství,“ *ČKD* 7, č. 4 (1866): 241–246.

²⁰ Eugen KADEŘÁVEK, „Náboženství rozumářské a křesťanské,“ *ČKD* 18, č. 6 (1877): 456–469.

²¹ Eugen KADEŘÁVEK, „V čem záleží náboženství?“ *ČKD* 34, č. 4 (1893): 193–202.

²² Antonín PODLAHA, „O náboženství Mexikánů,“ *ČKD* 34, č. 4 (1893): 247.

²³ Antonín VŘEŠTÁL, „Hypnotismus ve světle mravouky katolické,“ *ČKD* 34, č. 1–6 (1893): 92–107; 138–151; 202–214; 265–277; 355–367.

²⁴ REDAKCE, „Der Spiritismus,“ *ČKD* 23, č. 5 (1882): 320.

²⁵ Josef TUMPACH, „Spiritismus,“ *ČKD* 40, č. 2 (1899): 128–129.

živého náboženského fenoménu a jeho kritikou.²⁶ Poslední ozvěnou spiritismu je text Filipa Konečného z roku 1941.²⁷ Obdobně jsou odsuzovány další náboženství, jako je vznikající teosofie.²⁸

Podobně je ve středu zájmu tohoto časopisu Svobodné zednářství. První text vychází v roce 1880 jako noticka z pera redakce.²⁹ V časopise rezonovala také neopominutelná encyklika Lva XIII. *Humanum genus* z roku 1884.³⁰ Poslední argument proti této náboženské strategii zazněl v roce 1900.³¹ Okrajově se časopis věnoval i vzniku nových náboženských forem na Východě, ale reflexe nebyla nijak častá a více méně se omezila na technický popis situace ve společnosti a odsouzení novotvarů, jako narušitelů stávající tradice.³² Výjimkou je tu rozsáhlý text z roku 1868 věnovaný Církvi Ježíše Krista Svatých posledních dnů, ve kterém je podrobně popsána náboženská skupina, která v tehdejší době vyvolávala vysoké napětí v severoamerické společnosti. S nově utvořeným státem Utah na území Severní Ameriky byla do svazku Unie přijata až po dramatické cestě v roce 1896.³³ Pečlivá studie tématu prozíravě poukázala na schopnost pojmenovat téma nového náboženství, které je v době vzniku silně konfliktní, ale o několik desítek let později je vnímáno jako jedno z mnoha tradičních amerických náboženství.

Zájem o mimokřesťanské náboženské tradice se začal v ČKD ozývat až s příchodem 20. století. Velkou roli v tomto procesu sehráli Josef Hanuš, Ignác Veselý a Josef Miklík. Zvláště Josef Hanuš upozorňuje na odbornou literaturu k jednotlivým tradicím, a to poměrně zevrubným způsobem již od dvacátých let.³⁴ Zcela příkladná je pak jeho práce při

²⁶ Josef NOVOTNÝ, „Možno-li spiritismus nazvati zdokonalením křesťanství?“ ČKD 47, č. 1–6 (1906): 117–123; 173–179; 268–273; 325–334; 408–417; 506–521.

²⁷ Filip KONEČNÝ, „Spiritismus ve světle metapsychických a parafysických experimentů,“ ČKD 82, č. 1 (1941): 1–12.

²⁸ Karel KAŠPAR, „Zákaz účasti na theosofismu,“ ČKD 60, č. 5–6 (1919): 275.

²⁹ REDAKCE, „Řádění zednářů v Belgii,“ ČKD 21, č. 5 (1880): 366–368.

³⁰ Václav MÜLLER, „Svobodné zednářstvo a encyklika sv. Otce Lva XIII.,“ ČKD 25, č. 6 (1884): 351–357.

³¹ Rudolf VRBA, „Útoky zednářského tisku na papežskou stolicí,“ ČKD 41, č. 9 (1900): 594–597.

³² Matěj PROCHÁZKA, „Ruská sekta Duchoborců,“ ČKD 2, č. 1–2 (1861): 51–57; 122–128. Matěj PROCHÁZKA, „Jiní rozkolníci ruští za Kavkazem: Duchovníci, Sobotníci, Obščici,“ ČKD (1860): 203–210, 122–128.

³³ Antonín LENZ, „Mormoni a jejich učení,“ ČKD 9, č. 4 (1868): 241–271.

³⁴ Josef HANUŠ, „České spisy o dějinách náboženství vydané ve sbírce Knih východních,“ ČKD 62, č. 7–8 (1921): 247–250. Josef HANUŠ, „Vědecké práce P. L. Wiegera S. J. o náboženstvích v Číně,“ ČKD 62, č. 1–2 (1921): 60–61. Josef HANUŠ, „Pinard de la Boullaye, S. J. L'Etude comparée des religions,“ ČKD 66, č. 4–5 (1925): 336–337.

sledování aktuálního dění v tehdy se rozvíjejících etnologických studiích. Zprávy z jednotlivých konferencí³⁵ a zprávy o aktuálních vydáních významných časopisů potvrzují, že Josef Hanuš stojí právem u základů české religionistiky, a to nejen vydáním výše zmíněné monografie.³⁶ Zvláště aktuální zprávy od Pavla Šebesty, přímého žáka Wilhelma Schmidta,³⁷ zprostředkované Josefem Hanušem ze vzájemné korespondence jsou v českém prostředí ojedinělé.³⁸ Jiní však nezůstávají stranou.

Josef Miklík prezentuje především řadu textů interpretujících pojmy z židovského náboženského prostředí.³⁹ Originální je jeho studie o židovské osadě ve staroegyptské Elefantíně. Jeho podrobná zpráva se opírá o dobové poznatky a zprostředkovává je českému čtenáři.⁴⁰ Zcela originální jsou pak jeho srovnávací studie, ve kterých se zamýšlí nad možnou podobností evangelních zpráv a buddhistické nauky. Tématu věnoval hned dva texty, z toho první již v roce 1917, a v obou se pokouší poukázat především na novost a originalitu křesťanství v dějinách lidstva.⁴¹

Již na konci 19. století se však ukazují první snahy reagovat na nově vznikající teorie o původu a povaze náboženství a snahy o definici náboženství. Eugen Kadeřávek tak polemizuje s názory Hartmannovými,

³⁵ Josef HANUŠ, „Pokrok ve studiu náboženské ethnologie,“ ČKD 62, č. 1–2 (1921): 44–48. Josef HANUŠ, „Dva mezinárodní kongresy ethnologů katolických v Lovani r. 1912 a 1913,“ ČKD 62, č. 3–4 (1921): 119–123. Josef HANUŠ, „Universita lovaňská,“ ČKD 63, č. 1–6 (1922): 1–4, 99–106, 156–161. Josef HANUŠ, „Kongres náboženské ethnologie v Tilburgu (Holandsko) v září 1922,“ ČKD 63, č. 5–6 (1922): 183–185. Josef HANUŠ, „Mezinárodní kongres ethnologický v Miláně,“ ČKD 67, č. 1–2 (1926): 79–83, 168–171. Josef HANUŠ, „Pozvání na mezinárodní sjezd o náboženskou ethnologii v Miláně ve dnech 17.–25. září 1925,“ ČKD 66, č. 6 (1925): 412–413. Josef HANUŠ, „Universal Religious Peace Conference,“ ČKD 69, č. 2 (1928): 238–239.

³⁶ Srov. SKALICKÝ, *Po stopách neznámého Boha*, s. 9–10.

³⁷ Břetislav HORYNA – Helena PAVLINCOVÁ, *Dějiny religionistiky*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. 381–388. Karel SKALICKÝ, *V zápase s posvátnem*, Brno: CDK, s. 125–141.

³⁸ Josef HANUŠ, „Český etnolog P. Pavel Šebesta mezi Negrity na Malace,“ ČKD 65, č. 6–8 (1924): 451–454, 546–549. Josef HANUŠ, „Český etnolog P. Pavel Šebesta mezi Pygmy na Malace,“ ČKD 66, č. 1 (1925): 67–73.

³⁹ Josef MIKLÍK, „Půst a sobota u židů,“ ČKD 65, č. 5 (1924): 357–358. Josef MIKLÍK, „Sobotní práce v talmudu,“ ČKD 65, č. 6 (1924): 436–437. Josef MIKLÍK, „Židovské legendy o sv. Petru,“ ČKD 65, č. 4 (1924): 278–279. Josef MIKLÍK, „Posvátné losy Urim a Tummim u židů,“ ČKD 65, č. 2–3 (1924): 112–118, 180–186.

⁴⁰ Josef MIKLÍK, „Židovská osada v Elefantíně,“ ČKD 60, č. 7–8 (1919): 345–357, č. 5–6 (1920): 145–150.

⁴¹ Josef MIKLÍK, „Budhistické prvky v N. Z.?“ ČKD 58, č. 5–6 (1917): 526–527. Josef MIKLÍK, „Budhismus a Evangelia,“ ČKD 61, č. 3–4 (1920): 114–116.

Schleiermacherovými a dalších o původu a definici náboženství.⁴² Zde můžeme nalézt ozvěnu velkého napětí mezi teologií a religionistikou v českém jazykovém prostředí. Zájem o zjištění počátku náboženství, spor horící v religionistice a zasahující teologii až do 20. století, jako například upozorněním na překlad knihy Aloise Borcherta *Animismus neboli původ a rozvoj ctění duší, předků a duchů*⁴³ poukazuje na skutečnost, že diskuze v nově vznikající vědě o náboženství byly sledovány dlouho před institucionálním přijetím religionistiky do českého akademického prostředí. Ozvěna sporu o *Urmonotheismus* se objevuje ve zprávě Josefa Hronka z roku 1921.⁴⁴

Ucelené a systematicky zpracované studie o vybrané náboženské tradici publikuje především Ignác Veselý ve studiích o islámu, s cílem poznat nauku islámu a historické zprávy o náboženských postojích a názorech muslimů. V jednom z jeho textů uzavírá slovy o smyslu tohoto studia, že to „aspoň pro nás bohoslovce snad bez zajímavosti nebude.“⁴⁵ Ignác Veselý nepochybně navazoval na své předchozí práce v oboru. Jeho asi nejslavnějším dílem je první překlad Koránu do češtiny.⁴⁶ V tomto periodiku vydává především komparační sérii na pokračování Mohamed a křesťanství (ČKD 1925–1926), kde zevrubným způsobem popisuje základní pojmy z dějin tohoto monoteistického náboženství,⁴⁷ všímá si také osobnosti zakladatele islámu a snaží se kriticky zhodnotit i jeho povahu.⁴⁸ Vedle toho opět komparačně popisuje pojem starozákonního Desatera v Mohamedově nauce,⁴⁹ zevrubně také interpretuje koncept eschatologie v islámu⁵⁰ nebo poněkud stručněji pojetí milosrdenství v křesťanské tradici a v islámu.⁵¹ Při interpretaci posledních věcí světa a člověka si Ignác Veselý klade otázky po chápání eschatologie za Mo-

⁴² Eugen KADERÁVEK, „V čem záleží náboženství?,“ ČKD 34, č. 4 (1893): 193–205.

⁴³ Václav MÜLLER, „Animismus neboli Původ a rozvoj náboženství ze ctění duší, předků a duchů,“ ČKD 47, č. 2 (1906): 152.

⁴⁴ Josef HRONEK, „V boji o nové náboženství,“ ČKD 60, č. 5–6 (1921): 192.

⁴⁵ Ignác VESELÝ, „Eschatologie Koránu,“ ČKD 59, č. 5–10 (1918): 263–267; 356–361; 478–493.

⁴⁶ *Korán*, ed. Ignác Veselý, Praha: Orientální bibliotéka, 1913–1923. Karel Cvrk, „K prvnímu českému překladu mohamedánského koránu,“ ČKD 78, č. 5 (1937): 438–440.

⁴⁷ Ignác VESELÝ, „Mohamed a křesťanství,“ ČKD 66–67, č. 8–9, 9–10, 2, 5–6 (1925–1926): 350–355, 555–558, 110–113, 297–302.

⁴⁸ Ignác VESELÝ, „Z povahy zakladatele islámu,“ ČKD 64, č. 2 (1923): 94–96.

⁴⁹ Ignác VESELÝ, „V jakém rozsahu znal Mohamed dekalog,“ ČKD 75, č. 3 (1934): 171–172.

⁵⁰ Ignác VESELÝ, „Eschatologie Koránu,“ ČKD 59, č. 3–4, 5–6, 7–8, 9–10 (1918): 149–153, 263–267, 356–361, 478–493.

⁵¹ Ignác VESELÝ, „Mohamedovo milosrdenství Boží,“ ČKD 74, č. 3 (1933): 225–226.

hamedova života a opírá se jak o dobové studie, tak i o vlastní překlad Koránu. Především poukazuje na tendence v Mohamedově díle směřující k vidění konce světa již za jeho života. Podrobný překlad a interpretace příslušných částí Koránu jsou s ohledem na dobu vzniku v českém prostředí zcela ojedinělé. V posledním jmenovaném textu věnovaném Božímu milosrdenství se opírá především o knihu *Beiträge zur Muhammedanischen Dogmatik* od Ludolfa Krehla, a *de facto* se jedná o interpretaci jeho hlavních myšlenek.⁵² Na velmi malém prostoru, ale velmi pečlivě interpretuje také existenci starozákonních postav v Koránu,⁵³ aby dospěl k závěru, že Mohamed měl jen povrchní znalosti o obsahu Starého a Nového zákona a že útržky informací se snažil využít pro nově formulovanou nauku. Zvláště si Ignác Veselý v tomto textu všímá postavení Panny Marie v Koránu. Zajímá se o nauku o její „neposkvřněném početí“, která se podle něj odráží v třetí *súře* Koránu. Na základě dalších citátů Koránu vyzdvihuje velkou úctu muslimů k Panně Marii, uznávané jako „čistá matka“ Ježíše Krista. Při své interpretaci vychází především, ale nikoliv pouze, ze slavného překladu Koránu do latiny a komentáře od Louise Marracciho.⁵⁴

Obsáhlejší studii o buddhismu představil Richard Špaček, jenž odpovídal na výzvy moderních věd, které hledaly paralelu mezi vznikem křesťanství a tradicí buddhismu. Svůj postoj vysvětluje na základě historických i systematickoteologických argumentů a v apologii hájí autenticitu novosti křesťanského života v dějinách lidstva.⁵⁵ Výše jmenovaný Josef Miklík tak navazoval na jeho studie. Reflexe jiných náboženských tradic, například indických a čínských, se v tomto časopise omezila jen na drobné a mnohdy kusé zprávy.⁵⁶ Dodejme však, že s japonskými náboženstvími včetně místního křesťanství seznamuje Antonín Podlaha v dějinném přehledu z roku 1906.⁵⁷

Zprávy o židovské náboženské tradici jsou asi nejrozsáhlejší, a to především pro zájem českých teologů o biblická studia, která se dotýkají

⁵² Ludolf KREHL, *Beiträge zur Muhammedanischen Dogmatik*, Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1885.

⁵³ Ignác VESELÝ, „Starozákonní osoby v Koránu,“ ČKD 70, č. 1–2 (1929): 31–36.

⁵⁴ Luigi MARRACCI, *Alcorani textus universus* (zřejmě vydání z roku 1721).

⁵⁵ Richard ŠPAČEK, „Vzniklo křesťanství z buddhismu nebo z řecko-římské filosofie?,“ ČKD 49, č. 2–4 (1908): 118–125; 201–205; 265–269. Srov. Karel HUBÍK, „Vliv křesťanství na buddhismus,“ ČKD 52, č. 2 (1911): 195–207. Josef MIKLÍK, „Budhistické prvky v N. Z.?,“ ČKD 58, č. 5–6 (1917): 526–527.

⁵⁶ T. A. Š-R., „O Brahmanismu,“ ČKD 26, č. 6 (1885): 381–383.

⁵⁷ Antonín PODLAHA, „Náboženství Japoncův,“ ČKD 47, č. 2 (1906): 138–140.

starozákonních reálií a s tím spojených náboženských představ. Většina těchto textů je zaměřena exegeticky či se věnují archeologii. Také shora jmenovaný Ignác Veselý se vyjadřuje k naukovým článkům židovství, ať ve vztahu ke křesťanství,⁵⁸ nebo k islámu.⁵⁹

Právě v díle Ignáce Veselého je zřejmý posun ve vnímání mimokřesťanských tradic. Ještě na konci 19. století je v ČKD zakazována křesťanům četba Talmudu, který je na indexu *librorum prohibitorum* a dále „toliko jest přeplněn bludy, že nemožno tak jej vyčistiti, aniž by talmud sám tím za své nevzal,“⁶⁰ ale v průběhu 20. století Talmud doporučen jako studijní materiál.⁶¹ Konfliktní a srovnávací styl v přístupu k mimokřesťanskému světu se zde však projevuje částečně až do první poloviny 20. století, ať ve světě teologických úvah, tak i v prostoru kulturní výměny.⁶² Snaha poznat mimokřesťanské tradice a uchovávat je v úctě se v časopisu projevuje a poukazuje na snahu o nekonfliktní způsob reflexe těch druhých. Jedná se o jistou anticipaci hledání společných dober v mimokřesťanských tradicích, tedy toho, co bude později ve dvacátém století jasně formulováno jako „odraz Pravdy, která osvěcuje všechny lidi.“⁶³ Zájem o mimokřesťanské tradice je nepochybně veden i tím, že jsou si čeští autoři na přelomu 19. a 20. století vědomi, že „lidé čekají od různých náboženství odpověď na skryté záhady lidského bytí, které jako dříve, tak i dnes lidi do hloubi srdce znepokojují“ (*Nostra aetate* 1), a proto se věnují tématům eschatologie v jiných náboženstvích, či rabínské etice v *Pirkej avot*.⁶⁴ Vedle toho se samozřejmě spor o výklad starozákonních událostí stal záminkou pro konfesní spory mezi Katolickou církví a Církví československou, kteréžto diskuze však odložíme pro ekumenickou teologii.⁶⁵

Jak tedy posoudit reflexi světových náboženství v tomto periodiku? Hlavním impulzem pro vznik časopisu bylo vydávání česky psané literatury pro odborné teologické kruhy, ale i pro použití v pastorači. S tím také souvisí tematické zaměření drtivé většiny textů. Pokud je nalezen prostor pro reflexi mimokřesťanských tradic, potom je to v rámci aktuál-

⁵⁸ Ignác VESELÝ, „Věroučné články židovské,“ ČKD 75, č. 5 (1934): 303–304.

⁵⁹ Ignác VESELÝ, „Závislost Mohamedova na židovství,“ ČKD 64, č. 6–7 (1923): 344–346.

⁶⁰ Ferdinand BENEŠ, „Jest četba Talmudu dovolena?,“ ČKD 35, č. 1 (1894): 14–19.

⁶¹ Ignác VESELÝ, „Co tvoří obsah talmudu,“ ČKD 75, č. 5 (1934): 302–303.

⁶² Antonín DOHALSKÝ, „Kulturní posláni náboženství,“ ČKD 64, č. 3 (1923): 138–141.

⁶³ *Nostra aetate* 2.

⁶⁴ Ignác VESELÝ, „Etika starých rabinů v Pirkeabot,“ ČKD 74, č. 5 (1933): 431–433.

⁶⁵ Josef MIKLÍK, „Dějiny náboženství před Kristem,“ ČKD 63, č. 3–4 (1922): 136–137.

ních proudů lidové religiozity nebo jako reakce na dění v katolické církvi v nadnárodním měřítku. Až od počátku 20. století dochází k ucelenější reflexi světových náboženství, v nichž jednoznačně převládá židovská tradice a islám. První z nich především pro spojitost se starozákonní exegezí a pro hluboce srostlé kořeny křesťanství s životem vyvoleného starozákonního lidu. Islám se ukazuje jako náboženství nabývajících na významu i pro tradičně křesťanské Středoevropany, a to pro změny v politickém uspořádání světa v první polovině 20. století, ale také pro zvýšenou vlnu migrace muslimů do Evropy. Reflexe mimořesňanských náboženství motivovaná misijními zkušenostmi se v textu neobjevuje téměř vůbec, až na kusé zprávy o pronikání křesťanské terminologie do místních kultur.⁶⁶ Násilné ukončení vydávání časopisu po druhé světové válce neumožnilo dále rozvíjet reflexi mimokřesťanských náboženství v kontinuitě jednoho periodika a plynule navázat na tradici zmiňovaných autorů (Josef Hanuš, Ignác Veselý, Josef Miklík a další). V posledních ročnících *Časopisu katolického duchovenstva* se již objevují jména (Josef Zvěřina, Oto Mádr), která po druhé světové válce hrají významnou roli při utváření *Teologických textů*.

3. TEOLOGICKÉ TEXTY: TEOLOGIE V CELÉM PANORÁMATU

Teologické texty přichází na světlo světa v době snad ještě těžší, než bylo 19. století pro *Časopis pro katolické duchovenstvo*. Nejenže od druhé světové války, a zvláště od roku 1948 do 70. let nebyla téměř žádná aktuální teologická literatura v češtině, s výjimkou několika málo pečlivě cenzurovaných knih vydávaných pod dohledem sdružení *Pacem in terris*, ale kvůli izolaci tehdejšího socialistického Československa nebyl možný téměř žádný přísun literatury ze zahraničí, tedy ani německy psané, které bylo v 19. století dostatek. S touto neutěšenou situací také souvisí zaměření tohoto nově vznikajícího periodika. Šéfredaktor Oto Mádr stál u jeho vzniku v roce 1978 v samizdatu a šéfredaktorem byl až do roku 1990, od kterého vedl časopis při vydávání v oficiální podobě. Po smrti Oty Mádra se odpovědnou redaktorkou stala Jolana Poláková. Zakladatel časopisu se vyjádřil ke smyslu vydávání časopisu takto:

⁶⁶ Josef JAROŠ, „Čínský životopis sv. Jana Nepom. ze stol. XVII.–XVIII. na posv. Velehradě,“ *ČKD* 61, č. 34 (1920): 119.

Časopis *Teologické texty* přinášel pro kněze i pro laiky teologii v celém panorámatu. Byl laděný tak, aby to nebyl ryze odborný časopis na evropské úrovni — pro koho? Snažil jsem se překlenout propast náboženské izolace a připravovat se na volnější časy, aby lidé byli vyzbrojeni do budoucna i pro teď — pro pastorační, pro apoštolát, pro sebe samé.⁶⁷

V době, kdy nejen církev a teologie, ale i „literatura, filosofie a umění“⁶⁸ musely sestoupit do soukromí či tzv. podzemí, bylo třeba dál publikovat, a to česky a v celém panorámatu. Časopis navazoval na tradici revue *Via* a *Teologického sborníku* a vychází samostatně od roku 1978 čtyřikrát až pětkrát do roka. *Teologické texty* se profilovaly v ideových intencích Oty Mádra jako otevřená univerzita teologického vzdělávání, tedy jako prostor živé teologie. Po roce 1990 pokračovala tato tradice ve vytváření prostoru pro vnitrocírkevní dialog, dialog ekumenický i dialog se světem mimokřesťanským.

Nahlédneme-li do *Teologických textů* jako do specifického univerzitního prostředí druhé poloviny 20. století, kde se diskutují již pod vlivem událostí spojených s konáním Druhého vatikánského koncilu i mimokřesťanské tradice, potom najdeme zcela odlišnou rovinu reflexe mimokřesťanských náboženství, než jak se jeví v *Časopisu katolického duchovenstva*. V textech zde uveřejněných nacházíme již od počátku jako zcela samozřejmou potřebu vstupovat do dialogu s mimokřesťanskými tradicemi, nikoliv je pouze akademicky studovat nebo se kriticky vymezovat. Přesto i zde je zřejmé, že priority místní církve i zájmy akademiků fascinují odlišná témata. Jednak jsou to obtížné pastorační otázky, nauková vyjádření či vztah církve k sekularizovanému světu a k lidovému i k akademickému ateismu. Prioritami církve v sedmdesátých letech jsou také otázky vztahu teologie k dalším vědám, a především k výzvám moderní společnosti. Proto se první číslo *Teologických textů* věnuje biblistice, čtvrté číslo pojednává o psychologii a také o případu Hanse Künga, ekumenické otázky jsou tématem již v čísle pátém, dvanácté číslo píše o teologii laikátu, třinácté o teologii osvobození, čtrnácté o vztahu vědy a víry atd. Přesto se již v samizdatových *Teologických textech* objevují ozvěny zahraničního teologického myšlení reflektujícího mimokřesťanská náboženství v perspektivě dokumentů Druhého vatikánského koncilu. Dominantním tématem je v *Teologických textech*, obdobně jako v *Časopisu ka-*

⁶⁷ Tomáš PODIVÍNSKÝ – Oto MÁDR, „Teologické texty v podzemí,“ *Teologické texty* 18, č. 1 (2007): 1–3.

⁶⁸ Oto MÁDR, „Takzvaná podzemní církev,“ *Studie* 26, č. 85–86 (1983): 62.

tolického duchovenstva, židovská tradice tvořící starozákonní texty, které zkoumá biblistika. Proto se hned v prvních teologických textech objevuje stať Jana Nelise „Bůh a nebe ve Starém zákoně“⁶⁹ a obdobný text z pera Aelreda Codyho.⁷⁰ První zřetelné stopy reflexe světových náboženství se ukazují již v prvním čísle *Teologických textů*, když je přetištěn krátký Rahnerův text „Věčnost z času“, ve kterém autor uvažuje o možnostech vztahu času a věčnosti a otevírá možnost vstupu do věčnosti i anonymním křesťanům.

Tam, kde se přijímá nejzazší odpovědnost v poslušnosti vlastnímu svědomí, kde se dává nejzazší nesobecká láska a věrnost, kde se žije v nejzazší nesobecké poslušnosti vůči pravdě bez ohledu na sebe atd., je v našem životě skutečně něco, co je nekonečně cenné, co má samo ze sebe právo nezaniknout, co může věčnost vyplnit.⁷¹

Lidskou důstojnost spojenou s možností a s právem na věčnost je podle Rahnera obdařen každý člověk, „nejen ten nebo onen génius lidstva, nejen Buddha nebo Sokrates.“⁷²

Z pera českého teologa nacházíme první jasnější vyjádření od Josefa Zvěřiny, který ve třetích *Teologických textech* píše o jednom z témat jeho teologie agapé, a to o fenoménu víry.⁷³ Josef Zvěřina se vyjadřuje k otázce víry jako antropologickému fenoménu. Náboženskou víru kategorizuje z teoretických filosofických východisek, opíraje se o Martina Heideggera, a jako počátek víry pojmenovává zkušenost posvátna a úžas a také pocit závislosti, zřetelně inspirován Rudolfem Ottem. Dále v souladu s Paulem Tillichem strukturuje náboženskou zkušenost jako primárně vertikální a v reflexi pak odhaluje její horizontální charakter. Víra je svého druhu konstanta lidského života, včetně víry náboženské, avšak křesťanskou víru nahlíží jako kvalitativně novou formu víry:

⁶⁹ Jan NELIS, „Bůh a nebe ve Starém zákoně,“ *Teologické texty*, č. 1 (samizdat 1979–1989): 18–24.

⁷⁰ Aelred CODY, „Nebe v Novém zákoně,“ *Teologické texty*, č. 1 (1979) (samizdat 1979–1989): 25–30.

⁷¹ Karl RAHNER, „Věčnost z času,“ *Teologické texty*, č. 1 (samizdat 1979–1989): 40.

⁷² Karl RAHNER, „Věčnost z času,“ *Teologické texty*, č. 1 (samizdat 1979–1989): 37–41. V desátém čísle *Teologických textů* se pak přetiskují významné texty teologů 20. století Karla Rahnera a Josefa Ratzingera. Karl RAHNER, „Církev mimo církev,“ *Teologické texty*, č. 12 (samizdat 1986): 9. Joseph RATZINGER, „Spása mimo církev,“ *Teologické texty*, č. 12 (1986): 10–11.

⁷³ Vojtěch RAŇKŮ, „Jak mluvit o víře,“ *Teologické texty*, č. 3 (samizdat 1979–1989): 43–46.

V lidské zkušenosti jsou prvky, které odkazují nad sebe. Kromě důvěry v člověka je to důvěra v život a jeho smysl, důvěra v možnost dobra a pravdy. Náboženská víra je prohloubením lidské existence, ale nedá se z ní vyvodit; je volbou, svobodným rozhodnutím celého člověka k celistvosti skutečnosti, jak bylo řečeno. Kvalitativně novou formou náboženské víry je víra křesťanská.⁷⁴

Podobně navazuje na toto téma v osmých *Teologických textech*,⁷⁵ kde reflektuje z teologického hlediska křesťanské pojetí spásy a v úvodu zmiňuje i mimokřesťanská náboženství. Zvěřina vychází ze soteriologického konceptu náboženství, a proto jen velmi stručně a také věcně, až pesimisticky popisuje možnost vykoupení jako Božího činu z pohledu mimokřesťanských náboženství, proto také možnou soteriologickou kvalitu těchto náboženství ponechává stranou.

Židovství stále očekává vykupitele, islám jej zavrhuje, buddhismus Boží zásah do lidských dějin odmítá, protože vykoupení nadpozemskou silou snímá člověkovu odpovědnost za zlo, ale zlo se může odčinit jen dlouhou řadou převtělování. Naopak tzv. vykupitelské sekty propadají nové gnózi, nové mytologii šťastných a blažených, pro něž svět tone v růžových mlhách.⁷⁶

Nicméně hlouběji v textu se autor po představení stručných dějin spásy ptá, kdo je vlastně Kristem vykopen. V kontextu sporu o konsekrační slova *za všechny* či *za mnohé* jednoznačně považuje možnost za všechny jako tu správnou. Inkluzivně zahrnuje do vykupitelského díla „život světa“. Poukazuje na skutečnost, že vykopen může být pouze člověk, nikoliv teologický systém, ke kterému se člověk hlásí. Upozorňuje na rizika chápání vykoupení v kontextu rozlišování účinnosti: „Co do dostatečnosti prý je všeobecné; ale co do uskutečnění nikoliv. To se týká spásy, ne vykoupení.“ Tvrzení odůvodňuje Kristovými slovy, které interpretuje jako řeč o účincích vykupitelského díla, kterou pronesl aramejsky „a aramejské *saggi'in*, podobně jako hebrejské *rabbim* a řecké *pollon* (ostatně ze čtyř zpráv o ustanovení eucharistie se vyskytuje jen v Mk 14,24: *hyper pollon*) může mít obojí význam: mnozí – anebo neomezené množství (srov. kolísání sv. Pavla v Řím 8,15 a 5,18). Smírný čin Ježíše Krista se týká i všeho tvorstva, celého vesmíru (Řím 8,19nn; Kol 1,19).“

⁷⁴ Vojtěch RAŇKŮ, „Jak mluvit o víře,“ *Teologické texty*, č. 3 (samizdat 1979-1989): 45.

⁷⁵ Vojtěch RAŇKŮ, „Vykoupení a spása: K jubilejnímu roku 1983,“ *Teologické texty* 17, č. 1 (2007): 29–31.

⁷⁶ Tamtéž, s. 29.

Jedná se o stručný, ale v periodiku první jasnější pokus zahrnout existenci mimokřesťanských náboženství do ekonomie spásy a do zorného pole české teologie.

V jedenáctém samizdatovém čísle *Teologických textů* věnovaném dvacátému výročí Druhého vatikánského koncilu je jeden z textů zaměřen k nejvýznamnějším výpovědím koncilu. Reflexe mimokřesťanských náboženství je zde prezentována jako výpovědi koncilu samotného, proto se časopis omezil na citace dokumentů, a to pod dvěma klíčovými slovy: dialog a inkulturace. Třetí může být dodán: náboženská svoboda. Zřetelně se zde formuluje zlom ve vnímání mimokřesťanských náboženství z pozice magistéria církve: „Církev uznává, že ostatní náboženství – židovské, mohamedánské, buddhistické – se rovněž nacházejí uvnitř procesu božského zjevení a mohou legitimně nabídnout různé cesty obrácení a spásy. To je významný zlom v poměru k předešlému postoji celkového a systematického odsouzení.“⁷⁷ Postupně se v samizdatových *Teologických textech* začíná objevovat také téma nových náboženských hnutí, a to nejprve v přetiscích textů ze zahraničí⁷⁸ a později již z vlastní produkce.

Velkou změnou je pro celou církev a také pro časopis rok 1989, po kterém se literární tvorba může rozvíjet svobodným způsobem. Ukázalo se, že existence mimokřesťanských náboženství je i pro českou teologickou scénu lákavým tématem. Proto v devadesátém roce je druhé číslo oficiálních *Teologických textů* věnováno reflexi mimokřesťanských náboženství pod názvem *Křesťané a jiní*. V následujícím roce je věnováno dvojčíslo 2–3 *Sektám a novým náboženstvím*. V dalších letech se téma mimokřesťanských náboženství objevuje v *Teologických textech* jen sporadicky, až je nakonec opět vyzdvíženo nejprve v kontextu židovské tradice v čísle *Abrahámovské kořeny křesťanství* (1999, č. 1) a následujícím čísle *Mezináboženský dialog* (1999, č. 4). V prvním čísle časopisu v roce 2002 s tématem *Víra a náboženství v procesu sekularizace* a nejnověji v č. 3 z roku 2009 pod názvem *Kristus a nekřesťané*.

⁷⁷ Henri TINCQ, „Deset klíčových slov 2. vatikánského koncilu,“ *Teologické texty*, č. 11 (samizdat 1979–1989): 10–15.

⁷⁸ Zřejmě přetisk z *Le Monde*, „Sekty a církevní společenství,“ *Teologické texty*, č. 12 (samizdat 1979–1989): 28–29.

Z původní české tvorby v čísle *Křesťané a jiní* je to však pouze úvodní text Oty Mádra⁷⁹ a kritický pohled Aleše Opatrného⁸⁰ na zenovou meditaci, který se vrací k publikaci *The Practice of Zen Meditation*.⁸¹ Text knihy a s tím související vliv na společnost vyvolal živou diskuzi v následujících vydáních *Teologických textů*. Překladové texty obsažené v celém čísle vhodně uvádějí do problematiky mimokřesťanských náboženství. Je zřejmé, že v českých teologických kruzích dosud nebyl prostor pro soustavnou reflexi tématu, proto zde rezonuje jediná tehdy aktuální otázka vztahu křesťanské spirituality k zenovým praktikám.⁸² Od počátku 90. let byla česká společnost sycena novými formami spiritualit a náboženských hnutí, které mnohdy velmi agresivně vystupovaly vůči tradičním formám náboženského života. Buddhismus patřil do skupiny nově se projevujících náboženství ve společnosti, ačkoliv jeho kořeny jsou v České republice mnohem hlubší,⁸³ a téma zenové meditace zde rezonuje především v kontextu nové společenské situace. Obavou o zdravý duchovní růst křesťanů je proto motivována kritika této meditační praxe.

Monotematické číslo *Mezináboženský dialog* (1999/4) je již zásobeno původními českými články bohatěji. Česky píšící autoři, jako Luboš Kropáček, Ctirad Václav Pospíšil či Václav Steiner,⁸⁴ nahlíží problematiku světových náboženství jako výzvu pro teologii. Luboš Kropáček jako orientalista představuje vybraná témata, která korespondují s jeho dlouholetou publikační činností v oboru.⁸⁵ Ctirad Václav Pospíšil prezentuje základní východiska křesťanské teologie při reflexi mimokřesťanských

⁷⁹ Oto MÁDR, „Moji bratři pohané,“ *Teologické texty* 1, č. 2 (1990): 41.

⁸⁰ Aleš OPATRNÝ, „Kriticky k zenové meditaci,“ *Teologické texty* 1, č. 2 (1990): 75.

⁸¹ Srov. Hugo M. ENOMIYA-LASSALLE, *The Practice of Zen Meditation*, San Francisco: Thorsons, 1987.

⁸² Jolana POLÁKOVÁ, „Jiný pohled na zenovou meditaci,“ *Teologické texty* 1, č. 3 (1990): 116.

Pavel JUDITKA, „Zen a duchovní hnutí,“ *Teologické texty* 1, č. 4 (1990): 154.

⁸³ K dějinám a současnosti buddhismu v Československu a České republice více Jan HONZÍK, *Jednota v rozmanitosti: Buddhismus v České republice*, Praha: DharmaGaia, 2010.

⁸⁴ Václav STEINER, „Vladimír Boublík o mimokřesťanských náboženstvích,“ *Teologické texty* 10, č. 4 (1999): 124–127.

⁸⁵ Luboš KROPÁČEK, „Islám a ekonomie,“ *Teologické texty* 5, č. 2 (1994): 59–61. Luboš KROPÁČEK, „Muslimové s křesťany,“ *Teologické texty* 6, č. 1 (1995): 31. Luboš KROPÁČEK, „Úděl muslimské ženy,“ *Teologické texty* 5, č. 5 (1994): 163–165. Luboš KROPÁČEK, „Rané křesťanství a vznik islámu,“ *Teologické texty* 10, č. 4 (1999): 110–113. Luboš KROPÁČEK, „Dnešní islám a otázky mravního řádu,“ *Teologické texty* 16, č. 4 (2005): 152–155.

náboženství a přináší také vybrané zkušenosti z praxe,⁸⁶ věnuje se i tématu nových náboženských hnutí⁸⁷ a také představuje v recenzní činnosti některé nové knihy.⁸⁸ Dosud poslední vydání teologických textů věnovaných mimokřesťanským náboženstvím je z roku 2009 pod názvem *Křesťanství a nekřesťanství*. Zde je zřetelná snaha pokročit k metodologickým otázkám a zprostředkovat pohled významných teologů na problematiku reflexe světových náboženství.⁸⁹ Téma dialogu náboženství je v časopise tematicky zpracováváno a české teologické prostředí na něj časopisecky soustavně reaguje. Intenzita reflexe stoupá se zvyšujícím se odstupem od roku 1990, od kterého přibývá teologicky vzdělaných autorů. Ukazuje se, že téma reflexe mimokřesťanských náboženství nabývá na intenzitě vedle zavedených tradičních témat.

Podobný vývoj reflexe je i v oblasti nových náboženských hnutí v české společnosti. Dvojčíslo Teologických textů s názvem *Sekty a nová náboženství* z roku 1991 přináší z českých autorů opět úvodní text Oty Mádra⁹⁰ a následně okultismu věnovaný příspěvek Aleše Opatrného⁹¹ a text psychologa náboženství Eduarda Urbana „Sekty očima psychiatra“.⁹² Jak bylo zmíněno, diskuze nad mimokřesťanskými náboženstvími se v *Teologických textech* rozvíjí postupně, a to i na rovině diskuze o roli náboženských novotvarů vzniklých z již tradičních náboženství ve společnosti. Z pera českých autorů se jedná většinou o krátké časopisecky publikované texty. Aleš Opatrný upozorňuje na nebezpečí nových

⁸⁶ Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Asie – škola mezináboženského dialogu,“ *Teologické texty* 10, č. 4 (1999): 127–128. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Křesťanství a ostatní náboženství,“ *Teologické texty* 10, č. 4 (1999): 133–135. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Františkáni a vyznavači islámu,“ *Teologické texty* 14, č. 4 (2003): 152–154. Ctirad V. POSPÍŠIL, „Ignazio Mancini, Gianfrancesco Sisto – rozhovor,“ *Teologické texty* 14, č. 4 (2003): 154–155.

⁸⁷ Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Křesťanské reflexe o New Age,“ *Teologické texty* 14, č. 3 (2003): 70–72.

⁸⁸ Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Monika Schreierová: Teolog Vladimír Boublík,“ *Teologické texty* 12, č. 5 (2001): 214–215. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Vladimír Boublík, Teologie mimokřesťanských náboženství,“ *Teologické texty* 12, č. 3 (2001): 129–130. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Vladimír Boublík: Teologická antropologie,“ *Teologické texty* 12, č. 5 (2001): 214. Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Karel Skalický: Po stopách neznámého Boha,“ *Teologické texty* 15, č. 1 (2004): 78. Ctirad V. POSPÍŠIL, „Jiří Žůrek, Život Vladimíra Boublíka a recepce II. vatikánského koncilu v jeho díle,“ *Teologické texty* 17, č. 4 (2006): 222–223.

⁸⁹ Např. DENISA ČERVENKOVÁ, „Metodika výzkumu v teologii náboženství podle Mariana Crociaty,“ *Teologické texty* 20, č. 3 (2009): 142–146.

⁹⁰ Oto MÁDR, „Veletrh nadějí,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 81.

⁹¹ Aleš OPATRNÝ, „Okultismus,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 102–103.

⁹² Eduard URBAN, „Sekty očima psychiatra,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 105–107.

náboženství v životě mladých lidí, především manipulativních praktik některých náboženských skupin, a to v recenzi knihy *Takzvané mládežnické sekty a okultná vlna*.⁹³ Ivan Štampach se věnuje problematice vztahu křesťanství a astrologie, kde na základě biblických textů tvrdí, že člověk není podřízen mocnostem světa, na což navazuje úvahou nad jednotlivými formami astrologie, aby celý text uzavřel odkazem na novozákonní mudrce od Východu, kteří byli skrze astronomii přivedeni až ke Kristu.⁹⁴ Dvojčíslo *Teologických textů* je doplněno také malým lexikonem vybraných náboženských směrů.⁹⁵ V monografiích vydávaných od roku 1990 převládají práce z oblasti sociologie náboženství; systematická teologická reflexe tématu, jako např. z pera Johna Saliby,⁹⁶ v českém jazyku není. Hlavní část otištěného materiálu v monotematickém dvojčísle *Teologických textů* pochází z cizojazyčných pramenů. Ukazuje se tak, že české teologické prostředí postupně hledalo vlastní rovinu přístupu k otázce nových náboženství a také vlastní výchozí pozici pro reflexi. Nová náboženská hnutí se v devadesátých letech dotýkala života církve intenzivněji než velká světová náboženství. Náboženské společnosti jsou vnímány především jako aktuálně působící na život křesťanů; převažují ty, které jsou inspirované indickými náboženskými tradicemi a křesťanstvím. Avšak v prvním čísle roku 1992 s podtitulem *Misie a evangelizace*⁹⁷ jsou jak světová náboženství, tak i nová náboženská hnutí diskutována v souvislosti s misemi, a tedy již nikoliv jako samostatné téma. Mimokřesťanská náboženství se tak dostávají do kontextu tradičních způsobů teologické práce. Ale téma následujících *Teologických textů* téhož roku *Křesťanská výchova* je již bez zmínky o reflexi světových náboženství

⁹³ Aleš OPATRŇÝ, „Keden, Joachim: Takzvané mládežnické sekty a okultná vlna,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 156.

⁹⁴ Odilo ŠTAMPACH, „Astrologie a křesťanství,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 144–145.

⁹⁵ Pavel FRONĚK, „Spiritismus,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 145–146. -kš-, „Satanismus,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 146–147. -m-, „Bhagwanovo hnutí,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 147–148. AUTOR NEUVEDEN, „Scientology,“ *Teologické texty* 2, č. 3–4 (1991): 153.

⁹⁶ Srov. John SALIBA, *Understanding New Religious Movements*, Rowman: Altamira, 2003. John SALIBA, *Christian responses to the New Age movement: A critical assessment*, London: Geoffrey Chapman, 1999. Druhá kniha přináší ucelený přehled autorů teologicky reflektujících nová náboženství.

⁹⁷ Tematicky misijně zaměřené číslo se věnuje reflexi světových náboženství, a proto je v preambuli uvedeno slovo Jana Pavla II.: „misie osvobozuje a zastavuje se před oltářem svědomí.“

i nových náboženství. Stejně tak i v čísle 6 z roku 1995 se do kontextu *Nové evangelizace* nedostala zpráva o mimokřesťanských náboženstvích.

Je zcela legitimní a v kontextu české teologie cenné, že se i v *Teologických textech* objevuje téma starozákonních a židovských kořenů křesťanství jako nejčastější cesta reflexe mimokřesťanské tradice. Je zde však nutné říci, že hlavním tématem těchto reflexí je exegeze starozákonních textů. Třetí číslo z roku 1992 *Psané Boží slovo* zdůrazňuje především kontext židovských dějin a kultury ve vztahu ke Starému zákonu. *Abrahámovské kořeny křesťanství* jsou již bohatěji zastoupeny českými autory vedle dominantních textů překladových. Stejně jako třetí číslo *Teologických textů* z roku 1995 *Starý zákon a jeho lid*.

V *Teologických textech* je však zmíněno také téma filosofických základů reflexe náboženství těch druhých, a to v pojmu filosofie dialogu, kterému se soustavně věnuje zvláště Jolana Poláková. Opět již v prvních letech svobodného vydávání časopisu v čísle s názvem *Filosofie* (1992/5) je otevřeno i téma židovské filosofie a jako příklad je uveden významný představitel filosofie dialogu, který inspiroval celou řadu teologů. Emmanuel Lévinas je prezentován právě z pera Jolany Polákové, a to s citací textu z jeho knihy *Totalita a nekonečno*.⁹⁸ Jolana Poláková se v časopise zasloužila o dlouhodobě pěstovanou sérii textů, paralelně doprovázených monografiemi,⁹⁹ o předpokladech a možnostech dialogu. Z článků jsou to především texty, ve kterých je Emanuel Lévinas umístěn do kontextu dějin etiky.¹⁰⁰ Vedle toho také studie s hutným úvodem do filosofie dialogu Ferdinanda Ebnera.¹⁰¹ Analogicky v případě kanadského filosofa a teologa Jeana Vaniera.¹⁰² Pěstování terminologie a základních pojmů je její velkou zásluhou. Filosofie dialogu se setkává v *Teologických textech* s teologickými reflexemi mimokřesťanských náboženství a teologií náboženství.

Charakteristické pro *Teologické texty* je však reflexe postavení náboženství obecně v sekularizované společnosti. První číslo v roce 2002 s názvem *Víra a náboženství v procesu sekularizace* reflektuje především posta-

⁹⁸ Jolana POLÁKOVÁ, „Totalita a nekonečno' Emmanuela Lévinase,“ *Teologické texty* 3, č. 5 (1992): 180–181.

⁹⁹ *K hledání živého základu filosofické teologie*, Praha: Vyšehrad, 2001 a další.

¹⁰⁰ Jolana POLÁKOVÁ, „Vývoj etiky a Emmanuel Lévinas,“ *Teologické texty* 5, č. 3 (1994): 84–85.

¹⁰¹ Jolana POLÁKOVÁ, „Filozofická teologie F. Ebnera,“ *Teologické texty* 8, č. 1 (1997): 13–16.

¹⁰² Jolana POLÁKOVÁ, „Výchova k dialogu u Jeana Vaniera,“ *Teologické texty* 13, č. 4 (2002): 158–162.

vení křesťanství v dnešní společnosti, ale články se v mnohém dotýkají postavení všech světových i nových náboženství v dnešní společnosti.

Souhrnně je možné říci, že mimokřesťanská náboženství jsou v *Teologických textech* reflektována nejčastěji v kontextu christologie a s tím také související rovině metodologického kontextu teologické reflexe. Projevuje se i snaha poukázat na kontinuitu a kontextuálnost českého teologického myšlení s teologií v mezinárodním měřítku, a to například v prezentaci díla Piera Cody, který patří nejen k nejvlivnějším italským katolickým teologům, ale je také nástupcem Pietra Rossana, Vladimíra Boublíka a Karla Skalického na Papežské lateránské univerzitě v Římě.¹⁰³ Jednotlivým prvkem časopisu je v této oblasti jednoznačně událost Druhého vatikánského koncilu, jehož ohlasy se ozývaly již v samizdatu. Koncilní dokumenty zřetelně inspirují samotnou českou reflexi tématu i výběr cizojazyčných textů. Příkladná je snaha redakce dát prostor textům teologických oborů i textům z humanitních věd.

Již ročníky vydávané v letech 1990–1992 ukazují, která témata budou v *Teologických textech* dále diskutována a můžeme zde nahlédnout jisté základní směřování textů v nové periodě. V kontextu tohoto článku se jedná jednoznačně o témata nových náboženských hnutí (dvojčíslo Sekty a nová náboženství), světová náboženství a křesťanství (Křesťané a jiní), filosofie a dialog náboženství (Filosofie), židovství a exegeze starozákonních textů (Psané Boží slovo).

4. STUDIA THEOLOGICA: ČESKÁ THEOLOGIE NA PŘELOMU STOLETÍ

Časopis *Studia theologica* vznikl jako prostor prezentace současných trendů, proudů a směrů v teologické diskuzi české církve, proto na něm spolupracují čtyři katolické teologické fakulty v České republice i na Slovensku, a to v Olomouci, Praze, Českých Budějovicích a Trnavě.¹⁰⁴ Cílem časopisu je mapovat česky a slovensky píšící teologickou scénu. Jednotli-

¹⁰³ Tomáš TATRANSKÝ, „Mezináboženský dialog jako kenotická událost v pojetí Piera Cody,“ *Teologické texty* 18, č. 3 (2007): 134–138.

¹⁰⁴ Od roku 1999 se na jeho vydávání podílí Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a Teologická fakulta Trnavské univerzity v Trnavě na Slovensku, roku 2005 se ke stávajícím vydavatelům přidala Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

vá čísla nejsou tematicky zaměřena, a proto se zde mohou projevit autoři bez ohledu na potřeby redakce. Časopis je konstituován s recenzním řízením a prezentuje se jako konfesně otevřený, ačkoliv je tvořen fakultami s katolickou teologickou tradicí a často i kanonickým posláním. Časopis není nijak oborově vymezen, a proto zde mohou publikovat teologové různého zaměření. Časopis vzniká po roce 1989, a tedy již za svobodných podmínek pro teologické bádání, proto je jeho zaměření natolik otevřené, že se prezentuje již „pouze“ jako místo prezentace teologického poznání v Čechách a na Slovensku. Vznik není motivován potřebou suplovat chybějící literaturu v češtině nebo chybějící literaturu vůbec, ale potřebou volně publikovat výsledky vědecké práce. Ačkoliv je v tomto výběru nejmladším periodikem, je časopis řazen do mezinárodní databáze Web of Science, čímž získal na jisté číselně hodnotitelné prestiži. Postupně zde bylo publikováno několik stovek článků, původních studií, recenzí, a časopis se stal v českém a slovenském teologickém prostředí místem odborného dialogu, diskuze a hledání konsenzu i inspirace. V neposlední řadě je místem mapování československého teologického prostoru. Typické pro *Studia theologica* je, že publikované texty, pokud jsou věnovány reflexi mimokřesťanských náboženství, jsou z velké části zaměřeny na metodologii práce – dominantní jsou teologické příspěvky, některé směřují více k religionistice nebo z ní čerpají.

V prvním čísle roku 2000, tedy již v druhém v pořadí, píše Reginald Adrián Slavkovský o pojmu Boha v kontextu mezináboženského dialogu, kde je nosným bodem článku filosofický personalismus, na který navazují prezentace současných koncepcí chápání Boha ve světových náboženstvích z pohledu současné filosofie.¹⁰⁵ V následujícím ročníku píše Josef Dolista o spáse a náboženství pohanů.¹⁰⁶ Krátká teologická úvaha si klade za cíl posoudit a zhodnotit možnosti spásy nekřesťanů v dnešním světě formou shrnutí základních výpovědí magisteria. Hlavními opěrnými body úvahy jsou zcela pochopitelně dokumenty Druhého vatikánského koncilu *Dei verbum*, *Gaudium et spes* a *Lumen gentium*. Autor zdůrazňuje naději, kterou dokumenty dávají nekřesťanům, ale vyzdvihuje i nutnost víry v Ježíše Krista ke spáse. Dotýká se tradičního „extra ecclesiam nulla salus“ a shrnuje interpretaci pojmu směrem k historicky starší encyklice *Mystici corporis Christi* (1943) papeže Pia XII.

¹⁰⁵ Reginald Adrián SLAVKOVSKÝ, „Boh v kontexte současného mezináboženského dialogu,“ *Studia theologica* 2, č. 1 [2] (2000): s. 11–25.

¹⁰⁶ Josef DOLISTA, „Spása a náboženství pohanů,“ *Studia theologica* 3, č. 1 [3] (2001): 19–27.

I v tomto periodiku je zvláštní pozornost věnována židovskému náboženskému prostředí, a to především v souvislosti s interpretací židovských tradic a jejich významem pro biblickou exegezi. Tak se tématu věnuje například Petr Chalupa, který zdůrazňuje nutnost kontinuity židovsko-křesťanského textu a naznačuje tak i nutnost kontinuity exegetické. Poukazuje na místo křesťanství v kontinuitě náboženských dějin lidstva. Podobně pracuje i v textu z roku 2006 při výkladu deváté kapitoly starozákonní knihy Ester.¹⁰⁷ Do biblického prostoru směřuje i dvojice článků roku z 2003 na spřízněné téma od Romana Göttlichera o odchodu Abraháma z Kaldejského Uru¹⁰⁸ a reakce od Ivana Hruši pod názvem Abrahám z ki-uri.¹⁰⁹

Na rovině sociologie náboženství se věnuje autor Henryk Zimoń tématu posvátnosti země u lidu Konkoba v severní Ghaně (2003/1). Zřetelně navazuje na tradici Wilhelma Schmidta a hledání počátků náboženství. V následném textu (2003/3) se pokouší navázat na religionistický popis teologickou reflexí o možnostech dialogu křesťanství s místními kulturami a náboženstvími. Text je zpracován s inspirací v dokumentech Druhého vatikánského koncilu a shrnuje jako zásadní čtyři momenty tohoto přírodního náboženství, ve kterých nachází prostor pro dialog: jednoznačná úcta Afričanů k posvátnosti života; snaha o život ve společenství; úcta k Nejvyšší bytosti; morálka jako kultivovaný a kodifikovaný soubor pravidel života přítomný ve všech kulturách Afriky.

Originální pohled na reflexi náboženství v dnešním světě přináší František Mikeš v článku „Kybernetika v mezináboženském dialogu“ v roce 2007, ve kterém prezentuje aplikaci kybernetiky při výpočtu umístění smíšeného sídliště Židů a Arabů v Neve Šalom, tedy na sporných územích Svaté země, a argumentuje tím, že kybernetika je nezájatá metoda tvrdých čísel, která podle jeho soudu spravedlivě rozdělí (rozparceluje) předmět možného sporu.¹¹⁰ Jiný metodologický příspěvek k dialogu náboženství přináší Denisa Červenková, která se věnuje Gäde-

¹⁰⁷ Petr CHALUPA, „Krutost nebo sebeobrana židů v deváté kapitole knihy Ester?“ *Studia theologica* 8, č. 4 [26] (2006): 48–54.

¹⁰⁸ Roman GÖTTLICHER, „Východ Abrahamův z Kaldejského Uru: Nová interpretace,“ *Studia theologica* 5, č. 11 (2003): 54–61.

¹⁰⁹ Ivan HRUŠA, „Abrahám z ki-uri?: K nové interpretaci ‚Uru Kaldejců‘,“ *Studia theologica* 5, č. 2 [12] (2003): 86–89.

¹¹⁰ František MIKEŠ, „Kybernetika v mezináboženském dialogu: její aplikace při zakládání Neve Šalom – Wahat al-Salam, jediného židovsko-palestinského sídliště v Izraeli,“ *Studia theologica* 5, č. 1 [11] (2003): 62–70.

ho konceptu zjevení jako epistemologického kritéria teologie náboženství.¹¹¹ Jednotlivé tradice mimokřesťanských náboženství reflektuje poněkud neobvyklý text publikovaný v roce 2008, který nebyl ani původní studií, ani recenzí knihy. Jednalo se o překlad dokumentu „Rovné slovo pro nás a pro vás“ (srov. Korán 3,64), který bývá někdy označován jako muslimský protějšek dokumentu *Nostra aetate*. Překlad textu umožňuje nahlédnout do způsobů uvažování a argumentace „těch druhých“ ve věci setkávání náboženství.

Jistou rezonancí diskuze probíhající již dříve v *Teologických textech* je článek Karla Sládka z roku 2009 „Křesťanská a buddhistická spiritualita – dialog v jinakosti“, kde autor inspirovaný knihou Huga M. Enomiya-Lassalle *Zenová meditace* nahlíží na možnosti setkávání tradice křesťanské a buddhistické. Autorova reflexe problematiky vztahu buddhistické a křesťanské podoby meditace již není zatížená společenskými realitami 90. let 20. století a ve sporu o zenovou meditaci se kloní k variantě možné spolupráce a vzájemné inspirace a korigování.

V tomto přehledu několika málo textů věnovaných mimokřesťanským náboženstvím je zřejmé, že se v českém prostředí po roce 1990 reflexe světových náboženství nestává věcí okrajovou, ale v časopise *Studia theologica* je traktovaným tématem se zaměřením především na metodologii práce a také na konkrétní formy dialogu a spolupráce.

5. COMMUNIO: MEZINÁRODNÍ THEOLOGICKÁ REVUE V ČESKÝCH KULISÁCH

Periodikum *Communio: Mezinárodní katolická revue* je jistou výjimkou mezi českými teologickými časopisy, protože se jedná o mezinárodní sdružení časopisů vycházejících autonomně v různých jazykových mutacích. U zrodu této myšlenky stála roku 1972 skupina teologů, ze kterých jmenujme Josefa Ratzingera (Benedikta XVI.), již zesnulého Hanse Urs von Balthasara, stejně tak již nežijícího jezuitu Henriho de Lubaca, či významného německého kardinála Waltera Kaspera.

Vydání nultého ročníku českého *Communio* se událo v roce 1996 a v úvodu byl otištěn programový text von Balthasara, který zdůraznil pojem *communio* jako název i obsah časopisu.¹¹² Proto píše, že jako křesťané se nemůžeme snažit společenství (*communio*) pouze vytvořit, ale

¹¹¹ Denisa ČERVENKOVÁ, „Gädeho problematizace konceptu zjevení jako epistemologického kritéria teologie náboženství,“ *Studia theologica* 10, č. 4 [30] (2008): 14–23.

¹¹² Hans Urs von BALTHASAR, „Communio – program,“ in *Communio* 0, č. 0 (1996): 15.

že Bůh nám je totiž již předem daroval v Kristu prostřednictvím Ducha svatého „vylitého do našich srdcí.“ Protože nejsme schopni sami společenství vytvořit, se právě v kontaktu s druhým bez rozdílu vyznání uskutečňuje jednota viditelně: „V každém kontaktu s bližním, i když se nezdaří a přeruší, musí člověk předpokládat existenci společenství, jež zahrnuje veškeré události minulé, současné a nakonec i ty, jež mají eschatologický ráz.“¹¹³ Proto H. U. von Balthasar apeluje na křesťany katolíky, kteří musí být uváděni do dialogu s nekatolíky Východu a také Západu a následně i s nekřesťany, a dokonce i s odpůrci křesťanství a se všemi ve společenství vytrvat: „Je třeba také setrvat ve společenství se všemi, kdo znají Boha nebo něco božského, něco absolutního, i se všemi, kdo si myslí, že nemohou cokoliv z toho připustit.“¹¹⁴ A dodává potřebu pokory v teologické práci a střizlivé hodnocení lidského počínání s vědomím tajemství života Božího a lidského: „Skutečnost společenství jako taková není vydána na pospas člověku, ani křesťanu, ani církvi.“¹¹⁵ Česká redakce toto nasměrování ke společenství pochopila jako prezentaci katolické nauky.¹¹⁶ Reflexe světových náboženství z pera českých či slovenských autorů se zde téměř nevyskytuje. Předností časopisu je však rozsáhlá překladová činnost, ve které byly zpřístupněny významné texty současných autorů českému prostředí. Podnětný je text Rolanda Hureauxe „Křesťanství a kultura: Úvaha o pojmu kulturní hegemonie,“ publikovaný česky v roce 1997.¹¹⁷ V roce 2000 vychází dva texty od Josefa Ratzingera. První na téma Víra, pravda, kultura,¹¹⁸ jako forma zamyšlení nad encyklikou *Fides et ratio*, ve kterém originálně reflektuje obsah encykliky a věnuje se tématům inkulturace víry, náboženským pravdivostním nárokům, spásnosti světových náboženství. Autor dále rozlišuje osobní a společenskou rovinu náboženské zkušenosti a upozorňuje na mimořádnost a neautomaticnost spásného působení náboženství. Druhý text je součástí souboru krátkých, ale podnětných vyjádření k diskutovanému textu Kongregace pro nauku víry *Dominus Iesus*, podepsanému Janem Pavlem II. Proto Josef Ratzinger jako prefekt kongregace

¹¹³ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 19.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 20.

¹¹⁶ Vojtěch NOVOTNÝ, „Editorial,“ *Communio* 0, č. 0 (1996): 5–7.

¹¹⁷ Roland HUREAUX, „Křesťanství a kultura: Úvaha o pojmu kulturní hegemonie,“ *Communio* 1, č. 1 (1997): 94–101.

¹¹⁸ Joseph RATZINGER, „Věra, pravda, kultura: Zamyšlení nad encyklikou *Fides et ratio*,“ *Communio* 4, č. 2 (2000): 180–195.

v textu Kontext a význam deklarace *Dominus Iesus*¹¹⁹ interpretuje obsah a význam deklarace, která ihned po vydání vzbudila velkou pozornost. Ratzinger se věnuje především problematice metodologických východisek při studiu mimokřesťanských náboženství a kritizuje populární ideologii dialogu a teologický indiferentismus a relativismus. Poukazuje na pozitivní význam deklarace stojící v kontinuitě tradice církve, a tedy předchozích dokumentů. Již zde se ozývá jeho snaha číst dokumenty Druhého vatikánského koncilu v hermeneutice kontinuity živé tradice,¹²⁰ což se ukazuje i jako jedno z témat jeho pontifikátu coby katolického papeže Benedikta XVI. Tento i další texty z daného čísla jsou sice stručné, ale podnětné, a mohou sloužit jako interpretační klíče pro četbu deklarace a pro studium mimokřesťanských náboženství.

V roce 2007 je pak jedno z monotematických čísel věnováno vztahu Krista a náboženství, kde otiskli své texty v překladech Rémi Brague, H. U. von Balthasar, Gisbert Greshake a další. Rémi Brague kriticky hodnotí běžně užívané pojmy „tři monoteismy“, „tři abrahámovská náboženství“ a „tři náboženství knihy“ při popisu židovství, křesťanství a islámu. Poukazuje jemu vlastním způsobem na jednoznačné rozdíly v chápání víry v jednoho Boha v těchto třech tradicích. Kriticky nahlíží i na chápání dějin v těchto náboženstvích i na chápání postavy Abraháma, který více rozděluje, než spojuje. Velmi přínosné je jeho hodnocení konceptu zjevení ve všech třech náboženstvích. Esej se především pokouší kultivovat současnou terminologii a vyjasňuje běžně užívané pojmy, které upřesňuje a staví je do kontextu současné teologie.¹²¹ Gisbert Greshake se věnuje klíčovému bodu v diskuzi křesťanství a islámu, a to pojetí Božího slova i možnostem a limitům interpretace posvátného textu v islámu a křesťanství.¹²² V islámu se v průběhu staletí rozvinula interpretace textu založená na často doslovném chápání, interpretace smyslu textu nebyla pěstována a dnes se stává problematičtým místem v dialogu křesťanství a islámu.

Jiné monotematické číslo z roku 2011 na téma Tajemství církve a Izrael je zaměřeno na reflexi judaismu a zde přítomných kořenů křesťanství.

¹¹⁹ Joseph RATZINGER, „Kontext a význam deklarace *Dominus Iesus*,“ *Communio* 4, č. 3–4 (2000): 384–389.

¹²⁰ Tamtéž, s. 389.

¹²¹ Rémi BRAGUE, „Je třeba skoncovat se třemi monoteismy,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 289–303.

¹²² Gisbert GRESHAKE, „Bůh a jeho slovo: Glosa k poměru mezi křesťanstvím a islámem,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 277–281.

Mezi texty překladovými se objevují ojedinělé dva texty z pera českých autorů Jana Samohýla a Vojtěcha Pavla Kohuta. Jan Samohýl přináší úvahu nad dějinami i současností vztahů křesťanství a judaismu.¹²³ Jedná se o originální český příspěvek v záplavě překladových textů. Pavel Vojtěch Kohut přináší popis hermeneutiky koncilní ekleziologie v současné teologické diskuzi s ohledem na širší kontext starozákonního Božího lidu.¹²⁴

Časopis se za několik let své existence profiluje jako revue mezinárodní s důrazem na reflexi mezinárodní teologické diskuze. Výběr zahraničních textů je zaměřen na reflexi jednotlivých náboženských tradic: židovství, především ve vztahu ke křesťanství,¹²⁵ dále islám,¹²⁶ indické náboženské tradice¹²⁷ nebo obecně vztah křesťanství k jiným náboženstvím.¹²⁸ Domácí témata téměř neotevívá. Prostor pro české autory se v periodiku potenciálně nabízí, ale je využíván jen výjimečně.

ZÁVĚR

Základní přehled teologických periodik spojených s katolickou tradicí, které v dějinném sledu vznikají v českém prostředí a pokrývají ob-

¹²³ Jan SAMOHÝL, „Židovství a křesťanství v tajemství smlouvy: Biblicko-teologická meditace,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 38–52.

¹²⁴ Vojtěch PAVEL KOHUT, „Identita církve a tajemství Izraele,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 78–95.

¹²⁵ Louis BOUYER, „Od židovské liturgie ke křesťanské,“ *Communio* 3, č. 4 (1999): 319–330. Hans Hermann HENRICH, „Ježíš Kristus a židovství,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 264–276. Karl-Heinz MENKE, „Starší bratři a sestry: teologické pojetí židovství u Josepha Ratzinger,“ *Communio* 13, č. 1 (2009): 65–79. Rinaldo FABRIS, „Tajemství Izraele v Pavlově zkušenosti a reflexi,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 7–15. Hans Urs von BALTHASAR, „Aktualita tématu ‚církve ze židů a pohanů‘,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 31–37. Walter KASPER, „Židé a křesťané – jediný lid Boží,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 53–62. Jan-Heiner TÜCK, „Kdo se vás dotkne, dotkne se zřítelny mého oka (Zach 2,12): Několik teologických poznámek k šoa a její jedinečnosti,“ *Communio* 15, č. 1 (2011): 63–77.

¹²⁶ Jan M. F. van REETH, „Nová interpretace koránu,“ *Communio* 11, č. 1 (2007): 121–132. Gisbert GRESHAKE, „Bůh a jeho slovo: Glosa k poměru mezi křesťanstvím a islámem,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 277–281.

¹²⁷ Magnus STRIET, „Fascinace buddhismem nebo víra v Krista? Antropologický diskurz,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 282–288. Horst BÜRKLE, „Inkarnace a reinkarnace: Dvě podoby milosti a zákona,“ *Communio* 7, č. 1–2 (2003): 103–114.

¹²⁸ Hans Urs von BALTHASAR, „Křesťanství a světová náboženství,“ *Communio* 11, č. 3 (2007): 251–263.

dobí od 19. do 21. století, ukázal v dějinném průřezu na intenzitu reflexe mimokřesťanských náboženství v českém jazykovém prostředí. Povaha článku i stanovený cíl neslibuje objev zcela nových a zlomových tezí a koncepcí v teologii, ale souhrn a přehled myšlení a hlavních témat. Po prezentaci časopisů *Časopis katolického duchovenstva*, *Teologické texty*, *Studia theologica* a *Communio* je možné souhrnně říci, že v časopisecké tvorbě je čtenářům předkládáno to podstatné z mezinárodní tvorby a témata vlastní a českému prostředí blízká jsou postupně reflektována a je nad nimi vedena diskuze. Jaká však vedla cesta k tomuto stavu? Je snad možné hovořit o jisté kontinuitě v myšlení a v diskuzi 19.–20. století. Dominantními tématy reflexe jsou především judaismus a s tím spojená exegeze starozákonních textů, k tomu se připojuje islám jako aktuální téma 20. a 21. století a také nová náboženství, která od 20. století zaměstnávají nejen teology, ale také společenské vědy, sociologii, psychologii a další. V *Časopise katolického duchovenstva* se mimokřesťanská náboženství staví do kontextu definice počátku a definice náboženství obecně s navazujícími studiemi o jednotlivých náboženských tradicích. *Teologické texty* již v metodologickém zpracování odráží dokumenty Druhého vatikánského koncilu a silně inkluzivní přístup k mimokřesťanským tradicím. Ve *Studia theologica* je téma traktováno z pera českých teologů spíše výjimečně, a to podle zájmu jednotlivých autorů, ale většinou s důrazem na metodologii práce. *Časopis Communio* se svým zaměřením na mezinárodní scénu předkládá v drtivé většině překlady zahraničních autorů.

Mimokřesťanský svět a náboženství jsou v tradici církve vždy chápána jako velká výzva. V nastíněném přehledu publikací v časopisech, který si zajisté nečiní nárok na vyčerpávající úplnost, jsme nahlédli, že míra reflexe tématu je v českém prostředí bohatá. Velmi aktivní je překladatelská činnost doplňovaná recenzemi a zprávami o nejnovějších knihách, to vše je uzavřeno vlastní produkcí české teologie. Můžeme tedy říci, že příprava na výzvy třetího tisíciletí probíhala již od založení *Časopisu katolického duchovenstva*. Vedle toho je třeba zmínit také bohatou knižní produkci, která však není předmětem tohoto článku. I přes dvě staletí soustavné publikace a sledování aktuálního dění jsou zřejmě některé limity, na kterých je možné dále pracovat. Výzvy postavené před český teologický prostor především poukazují na potřebu hledání kontextu s mezinárodním teologickým světem, který reflektuje nová i již tradiční náboženství, a nesnažit se tak objevovat již objevené. Velkým přínosem českého jazykového prostředí může být také rozvinutí cyrilo-

metodějské tradice, která v sobě nese jednak rovinu dialogu náboženství a kultur, a také rovinu intenzivní praktické spolupráce. Zřetelná reflexe této historické misie jako vytváření mostu mezi světem Východu a Západu a důsledky pro teologii mimokřesťanských náboženství se ve zde prezentované časopisecké tvorbě nevyskytuje.¹²⁹ Výše jmenované časopisy nabízejí prostor pro reflexi tématu, ačkoliv časopis *Communio* je profilován jako místo k osvětlení mezinárodně diskutovaných témat a český písíci autoři jej příliš nevyhledávají. *Studia theologica* umožňují publikace relevantních odborných textů na vědecké úrovni. *Teologické texty* jako česká otevřená univerzita mohou být místem živé diskuze.

Velký zájem o mimokřesťanský svět se projevoval v časopisecké tvorbě již dlouho před svoláním Druhého vatikánského koncilu a ukazuje tak na svěžest a živost české teologie. Proto je dnes v českém jazykovém prostředí při teologické reflexi mimokřesťanských náboženství na co navazovat.

Reflection on Non-Christian Religions in Selected Czech Theological Periodicals

Key words: Nonchristian Religions; Theology; Religious studies; Periodicals; Časopis katolického duchovenstva; Teologické texty; Studia theologica; Communio

Abstract: The paper deals with non-Christian religions and their reflection within selected Catholic periodicals published in the Czech language. The research is focused on *Časopis katolického duchovenstva*, *Teologické texty*, *Studia theologica*, *Communio*. The text consists of the both the characteristics of the periodicals and a summary from the 19th century up until 2010. The description of the continuity in Czech theological thought is the main contribution of the paper.

Mgr. Jaroslav Franc, Th.D.
Katedra pastorální a spirituální
teologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc

¹²⁹ Srov. *Význam cyrilometodějsťoi pro integraci slovanských národů do evropských struktur*, ed. Karel Sládek, Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, 2009.